

УДК 327
ББК 66.4

**СТРАТЕГИЯ И
СИЁСАТИ БЕРУНАИ
РУСИЯ ДАР ДОИРАИ
ҲАМКОРӢ БО
ТОҶИКИСТОН**

Шарапов Отабек Мурадович, н.и.с., дотсент, мудири кафедраи минтақашиносии хориҷӣ ва сиёсати берунаи ДСРТ, **Ятимов Саймумин Сатторович**, д.и.с., профессори кафедраи муносибатҳои байналхалқӣ ва дипломатияи ДСРТ, **Қурбонова Зулфия Маҳманабиевна**, мудири кафедраи муносибатҳои байналхалқӣ ва дипломатияи ДСРТ, д.и.с., дотсент (Тоҷикистон, Душанбе)

**ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКАЯ
СТРАТЕГИЯ
РОССИИ В РАМКАХ
СОТРУДНИЧЕСТВА
С ТАДЖИКИСТАНОМ**

Шарапов Отабек Мурадович, канд. полит. наук, доцент, заведующий кафедрой зарубежного регионоведения и внешней политики РТСУ, **Ятимов Саймумин Сатторович**, д-р полит. наук, профессор кафедры международных отношений и дипломатии РТСУ, **Қурбонова Зулфия Маҳманабиевна**, заведующая кафедрой международных отношений и дипломатии РТСУ, д-р полит. наук, доцент (Таджикистан, Душанбе)

**FOREIGN POLICY
STRATEGY OF THE
RUSSIAN FEDERATION IN
THE FRAMES
OF COOPERATION WITH
THE REPUBLIC OF
TAJIKISTAN**

Sharapov Otabek Muradovich, PhD in political science, Associated Professor, Head of the Department of foreign regional studies and foreign policy of RTSU, **Yatimov Saimumin Sattorovich**, Professor of the Department of international relations and diplomacy of RTSU, Doctor of Political Science, **Kurbonova Zulfia Makhmanabievna**, Head of the Department of international relations and diplomacy of RTSU, Doctor of Political Science, Associate Professor (Tajikistan, Dushanbe) **E-MAIL:** zururbonova@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Федератсияи Русия, стратегияи сиёсати берунӣ, консепсия, омил, афзалият, майлу рағбат, самти сиёсати берунӣ, ҳамкорӣ

Таҳаввули стратегияи сиёсати берунаи Федератсияи Русия нисбат ба Ҷумҳурии Тоҷикистон аз давраи парокандашавии ИҶШС то имрӯз мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Самтҳои афзалиятноки сиёсати берунаи Русия дар ҷаҳорҷӯбаи ҳамкорӣ бо Тоҷикистон таҳлил шудааст. Манфиатҳои миллии давлати Русия, ҳамчунин мушкилиҳо дар амалигардонии самти сиёсати беруна баррасӣ гардидаанд. Хулоса шудааст, ки ҳамкорӣ бо Тоҷикистон дар стратегияи сиёсати берунаи Русия ҷои махсусро ишғол мекунад ва Федератсияи Русия метавонад чун муҳаррики равандҳои ҳамгиро дар тамоми фазои пасошӯравӣ баромад кунад. Тақдим ва тавсеаи ҳамкориҳои давлатҳои Осиёи Марказӣ бо Русия метавонад омилҳои муҳимми рушди устувори мамлакатҳои мазкур гардад. Дар сурати неш гирифтани сиёсати саҳеҳи иқтисодӣ маҳз ҳамин минтақа метавонад ҷои аз ҷама самарабахши татбиқи сармояи Русия гардад.

Ключевые слова: Российская Федерация, внешнеполитическая стратегия, концепция,

фактор, приоритет, интерес, внешнеполитический курс, сотрудничество

Исследуется эволюция внешнеполитической стратегии Российской Федерации в отношении Республики Таджикистан в период после распада СССР и по сегодняшний день. Проанализированы приоритетные направления внешней политики России в рамках сотрудничества с Таджикистаном, исследованы национальные интересы Российского государства, а также сложности в реализации внешнеполитического курса. Сделан вывод, что сотрудничество с Таджикистаном занимает особое место во внешнеполитической стратегии России и что Российская Федерация может выступить локомотивом интеграционных процессов на всем постсоветском пространстве, а укрепление и расширение сотрудничества государств Центральной Азии с Россией может стать важным фактором устойчивого развития всех указанных стран. Подчеркивается, что при грамотной экономической политике именно этот регион способен стать наиболее эффективным местом приложения российского капитала.

Key words: *Russian Federation, foreign policy strategy, conception, factor, priority, interest, foreign policy course, cooperation*

The article examines the evolution of the foreign policy concept of the Russian Federation in relation to the Republic of Tajikistan in the period after the collapse of the USSR and up to the present day. The paper analyzes the priority directions of Russia's foreign policy in the framework of cooperation with Tajikistan, studies the national interests of the Russian state, as well as the difficulties in implementing the foreign policy course. At the end of the article, it is concluded that cooperation with Tajikistan occupies a special place in Russia's foreign policy strategy. Russian Federation acts a "locomotive" of integrational processes all over post-Soviet space; consolidation and extension of collaboration between Central Asian states and Russia can become important factors of sustainable development for all the countries. Under literate economic policy namely this region will be able to become the most effective place for Russian capital application.

Дар таҳияи стратегияи сиёсати хориҷии Федератсияи Русия дар Осиёи Марказӣ пас аз пошхӯрии ИҚШС то имрӯз шартан метавон се марҳилаи асосиро ҷудо кард. Марҳилаи якум аз ҷиҳати хронологӣ давраи ташаккули давлатҳои нави мустақилро то миёнаи солҳои 90-уми асри гузашта, вақте ки ба ҷои А.В. Козирев вазири қорҳои хориҷии Русия Е.М. Примаков таъин мешавад ва самти нави сиёсати хориҷиро ба сӯи бисёрқутбият эълон менамояд, дар бар мегирад.

Марҳилаи дувум бо бознигарию муқаррароти асосии концепсияи сиёсати хориҷии Русия, аз ҷумла нисбат ба давлатҳои Осиёи Марказӣ алоқаманд аст. Аз рӯи хронология, он аз нимаи солҳои 90-уми асри ХХ то аввали солҳои 2000-умро, вақте ки Президенти Федератсияи Русия В.В. Путин интихоб мегардад, дарбар мегирад. Ниҳоят, марҳилаи сеюм аз солҳои 2000-ум оғоз гардида, то имрӯз идома дорад. Марҳилаи мазкур бевосита бо фаъолияти сиёсати хориҷии В.В. Путин алоқамандӣ дошта, маҳз дар ин марҳила сиёсати хориҷии Русия нисбат ба кишварҳои ИДМ аз ҷумла давлатҳои Осиёи Марказӣ низ бештар прагматӣ шуд.

Ба ақидаи аксари муҳаққиқон, дар солҳои аввали пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ, роҳбарияти сиёсии Федератсияи Русия ба рушди муносибатҳо бо кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла бо Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти ҷиддӣ надод. Амалҳои ҷониби Русия,

аз ҷумла кӯшиши иштирок дар ҳалли низоъҳои мусаллаҳона дар қаламрави пасошӯравӣ, характери реактивӣ доштанд. Дар доираи консепсияи сиёсати хориҷии худ, Федератсияи Русия нақши асосии ташкилотҳои байналмилалӣи коллективиро дар барқарор намудани муносибатҳои неки ҳамсоғии байни ИДМ эълон кард. Зимнан, баъдтар маълум шуд, ки тасаввуроти роҳбарони либералӣ, ки дар он замон дар сари ҳукумати Русия буданд, дар бораи он, ки муносибатҳои байни кишварҳои минтақа бояд чӣ гуна бошанд, ба воқеият чандон мутобиқат надоштанд.

Ҳамзамон, тавре ки муҳаққиқи эронӣ Э. Кулаи қайд менамояд, воқеаҳои дохилии Тоҷикистон, ки солҳои 90-уми асри гузашта ба вуқӯъ пайвастанд, ба он оварда расонд, ки роҳбарияти Русия назари худро оид ба амният дар ин ҷумҳурӣ ва дар маҷмӯъ дар минтақа ба кулӣ тағйир диҳад [1, с.48]. Тибқи гуфтаи Д. Усмон, бо баробари ба сари қудрат омадани оппозитсия дар Тоҷикистон, Русия таҳдидро нисбат ба манфиатҳои худ эҳсос намуд [2, с.45]. Дар робита бо ин, андешаи В. Гуровро мисол овардан мумкин аст. Ё чунин мешуморад, ки ҳама гуна муноқишаи мусаллаҳона дар қаламрави пасошӯравӣ ногузир манфиатҳои Русияро вобаста ба ҳолатҳои зерин ҳалалдор менамоянд. Масалан, тавре ки муҳаққиқи зикршуда қайд мекунад, Русия то ҳол бо риштаҳои гуногун бо кишварҳои ИДМ пайваст аст, илова бар ин, онҳоро ӯҳдадорихо дар доираи Паймони амнияти дастаҷамъӣ ва дигар созишномаҳои бисёрҷониба ва дучониба низ ба ҳам мепайванданд, бинобар ин муноқишаи дилхоҳро дар фазои пасошӯравӣ бевосита бо иштироқи Русия ҳал кардан рост меояд. Ғайр аз ин, дар самти сиёсати расмӣ хориҷии Русия мақсад ва ҳадафҳои ҳамгирӣ дар минтақаи ИДМ яке аз самтҳои афзалиятнок муайян шудааст, бинобар ин, ҳар гуна ташаннуч ҳамчун омили геополитикӣ, ки ба татбиқи ин сиёсат монеъ мешавад, баррасӣ мегардад. Аз ин рӯ, нақши фаъоли ҷониби Русия дар ҳалли низоъҳо дар минтақа ба манфиатҳои миллии ин давлат ҷавобгӯ мебошад. Ҳамзамон, тавре ки В. Гуров қайд мекунад, як қатор ҷанбаҳои мусбати фарҳангӣ-равонӣ мавҷуданд, ки бо имкониятҳои дар фазои пасошӯравӣ гузаронидани амалиётҳои сулҳҷӯёна аз ҷониби нерӯҳои мусаллаҳи Русия алоқаманданд [3, с.58]. Мулоҳизаи мазкур дар рафти тезу тунд шудани низоъ дар Кӯҳистони Қарабоғ, ки чанде пеш рух дод, тасдиқи худро ёфт.

Тавре Е. Белов қайд кардааст, таваҷҷӯҳи Русия ба Тоҷикистон дар солҳои 90-уми асри ХХ ба сабаби ҷанги шаҳрвандӣ ва рушди пас аз низоъ дар ҷумҳурӣ асосан хусусияти стратегӣ дошт. Ба ақидаи муҳаққиқи номбаршуда, Русия худро масъули ҳифзи марзи тоҷику афғон медонист ва ба ин тариқ ҳифзи сарҳадҳои ҷанубии тамоми фазои пасошӯравиро аз вуруди экстремизм, маводи муҳаддир, силоҳ ва дигар таҳдидҳо ба амният таъмин мекард [4, с.112]. Тавре маълум аст, сарҳадбонии Русия ҳифзи сарҳади Тоҷикистону Афғонистонро то соли 2005 таъмин мекарданд. Дар ин қарина, қайд кардан ҷои аст, ки баровардани нерӯҳои марзбонии Федератсияи Русия марҳила ба марҳила аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва супоридани ҳифзи сарҳадди Тоҷикистон пешакӣ ба нақша гирифта шуда, дар созишномаҳои дахлдори байнидавлатӣ қайд шуда буд. Дар робита бо ин, ҳар гуна тахминҳои, ки дар ин мавзӯ дар ВАО ҳам аз ҷониби журналистон ва ҳам аз ҷониби баъзе коршиносон иброз мегарданд, ба назари мо, ҳеч асосе надоранд.

Дар умум, танзими сиёсӣ дар Тоҷикистон самарабахшии сиёсати Русияро дар фазои пасошӯравӣ нишон дод, ба нигоҳ доштани мавқеи ҳарбӣ ва сиёсии ин давлат дар Тоҷикистон мусоидат намуд. Ғайр аз ин, таваҷҷӯҳи Русия ба Тоҷикистон маршрут ба он

буд, ки робитаҳои иқтисодии ду кишвар хеле зич боқӣ монданд. Пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ, Русия барои Тоҷикистон яке аз калонтарин қарздиҳандагон ва шарикӣ савдои рақамӣ як - 168 -у два Тоҷикистон, дар навбати худ, тавре маълум аст, охири кишвари ИДМ буд, ки минтақаи рубро тарк кард. Ниҳоят, сабаби тавачҷӯи Русия ба Тоҷикистон дар ин давра бо хоҳиши ҳимояи аҳолии русзабоне вобаста буд, ки ҳанӯз сокини ҷумҳурӣ буданд. Дар натиҷа, ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон ҷониби Русияро ба ҷаҳол гардонидани амалҳои худ дар минтақа таҳриқ кард. Вале, ҷазои пасошӯравӣ аз охири солҳои 90-уми асри XX дар ҳақиқат ба самти афзалиятноки стратегияи сиёсати хориҷии Русия тағдил ёфт.

Ҳамзамон, тавре ки С.Г. Лузянин ва Е.И. Сафронова қайд менамоянд, дар сурати аз даст додани кишварҳои ИДМ, Русия аз охири минтақаҳои буферӣ, ки таъсири дигар давлатҳои минтақавӣ ва ҷаҳонро ба Федератсияи Русия нарм месозад, маҳрум мегардад. Асоси манфиатҳои Русия дар минтақа, ба гуфтаи ин муаллифон, ҷидду ҷаҳди барқарор кардани муносибатҳои махсус бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаҳои гуногун, дар дурнамо бошад, баргардонидани мақоми пешвои минтақавӣ ба шумор меравад. Манфиатҳои иқтисодии давлати Русия дар минтақа бо хоҳиши нигоҳ доштани самтгирии иқтисодиёти миллии кишварҳои Осиёи Марказӣ ба иқтисодиёти Русия, барқарор кардани ҳамгирии иқтисодии кишварҳои минтақа бо Русия алоқаманд аст [5, с.31].

Ба ақидаи С.Г. Лузянин ва Е.И. Сафронова, дар шароити муосир тақвияти мавқеи Русия дар Осиёи Марказӣ аз ҳисоби баланд бардоштани самарабахшии ҳамкориҳои иқтисодӣ бо давлатҳои минтақа, аз ҷумла дар сатҳи коллективӣ дар доираи созмонҳои байналхалқӣ ва минтақавӣ имконпазир аст [5, с.31]. Ин вазъ дар робита бо оқибатҳои иқтисодии пандемияи ҷаҳонии COVID-19, ки таъсири онро ҳамаи кишварҳои минтақа эҳсос кардаанд, боз ҳам мубрамагӣ мегардад. Пешбурд ва таҳкими ҳамкориҳои иқтисодӣ ба сифати афзалияти асосӣ дар баробари ҳамкорӣ дар соҳаи таъмини амнияти минтақавӣ, на танҳо дар шароити муосир, балки дар оянда низ зарур аст. Ин нуқта махсусан дар муносибатҳои Русия ва Тоҷикистон муҳим аст, зеро, ба назари мо, ҳамкориҳои ҳарбӣ-техникӣ ба ҳайси афзалияти асосии ҳамкориҳои ду давлат боқӣ мемонанд, муносибатҳои иқтисодӣ бошанд, ба мадди дувум мегузаранд. Барои ин иқтидори бузург мавҷуд аст, аммо имкониятҳои Русия ва кишварҳои Осиёи Марказӣ дар ин самт, ба назари мо, то ҳол як андоза маҳдуданд.

Дар ҳоли ҳозир, ба ақидаи бисёре аз муҳаққиқон, Русия нисбат ба кишварҳои Осиёи Марказӣ стратегияи возеҳ таҳияшудаи сиёсати хориҷӣ надорад. Яқинан, ин мулоҳиза дар бобати стратегияи сиёсати хориҷии Русия нисбат ба Тоҷикистон низ сидқ дорад. Гузашта аз ин, чунин ба назар мерасад, ки Русия дар тамоми давраи рушди муносибатҳо бо давлатҳои минтақа стратегияи дақиқ надошт. Чунин вазъият ба тамоми ҷазои пасошӯравӣ низ дахл дорад. Ҳамин тарик, мубрамагии таҳияи стратегияи самарабахши сиёсати хориҷии давлати Русия нисбат ба кишварҳои минтақа аз байн нарафтааст.

Дар маҷмӯъ, возеҳ аст, ки дурнамои муносибатҳои Русия бо кишварҳои Осиёи Марказӣ аз ҳуди Русия, инчунин аз вазъи байналхалқӣ ва минтақавӣ вобаста мебошад. Он пеш аз ҳама, бо иқтидори сиёсӣ, иқтисодӣ ва низомии Русия дар ҷазои пасошӯравӣ ва дар маҷмӯъ дар ҷаҳон иртибот дорад. Маҳз Федератсияи Русия метавонад ҳамчун муҳарриқи равандҳои ҳамгироӣ дар тамоми минтақаи пасошӯравӣ баромад кунад, таҳкиму тавсеаи ҳамкориҳои давлатҳои Осиёи Марказӣ бо Русия бошад, метавонад омилҳои муҳими рушди устувори ин кишварҳо гардад.

Ба андешаи мо, тақвияти мавқеи Русия дар минтақа ба шарте имконпазир аст, ки агар Русия дар таъмини рушди иқтисодӣ ва илмӣ-техникии Осиёи Марказӣ ва, дар маҷмӯъ, фазои пасошӯравӣ нақши калидӣ дошта бошад. Бо ин мақсад, ба як қатор сиёсатмадорони Русия зарур аст, ки аз тасаввуроти аз бисёр ҷиҳат қолабӣ дар бораи “зери шиками” Русия будани Осиёи Марказӣ даст кашанд ва дарк намоянд, ки бо сиёсати босалоҳияти иқтисодӣ минтақаи зикршуда метавонад фазои самарабахши сармоягузори Русия гардад. Дар маҷмӯъ бо дарки чунин вазъият дар бораи оғози марҳилаи усулан нави сиёсати хориҷии Русия умуман ва дар минтақа хусусан мулоҳизаронӣ намудан мумкин аст [6, с. 39-40].

Список использованной литературы:

1. Кулаи Э. *Привязанность безопасности Афганистана и Таджикистана // Амударья. – 2003. - № 13. – С. 48.*
2. Усмон Д. *Исламский фактор в политических процессах России и стран Центральной Азии. – М., 2009. – 172 с.*
3. Гуров В.А. *История некоторых геополитических факторов конфликтогенного потенциала СНГ // Материалы Международной научной конференции «Цивилизационный фактор на Среднем Востоке: опыт исторического взаимодействия». – Душанбе, 2006. – С. 58.*
4. Белов Е.В. *Исторический опыт переговорного процесса по урегулированию межтаджикского конфликта (1993-1997). – Душанбе, 1999. – 229 с.*
5. *Стратегия развития Шанхайской организации сотрудничества до 2025 года: исходные реалии и фактор российско-китайского партнерства: монография / под ред. С.Г. Лузянина, Е.И. Сафроновой. — М.: ИДВ РАН, 2015. — 168 с.*
6. Мещеряков К.Е. *Внешняя политика России в Центральной Азии: проблемы и тенденции развития, пути модернизации с целью повышения эффективности. — СПб., 2012. — 372 с.*

Reference Literature:

1. Kulai E. *Attachment of Security of Afghanistan and Tajikistan// The Amu-Darya. 2003, №13.-p.48.*
2. Usmon D. *Islamic Factor in Political Processes of Russia and Central Asia. – М., 2009 -172 pp.*
3. Gurov V.A. *The History of some Geopolitical Factors of CIS Conflictogenic Potential // Materials of International Scientific Conference «Civilizational Factor in the Middle East: Experience of Historic Counteraction». – Dushanbe, 2006.- p.58.*
4. Belov Ye.V. *Historic Experience of Negotiation Process on Regulation of Inter-Tajik Conflict (1993-1997).- Dushanbe, 1999.-229 pp.*
5. *The Strategy of Development of Shanghai Organization of Cooperation up to 2005: Initial Realias and Factor of Russian-Chinese Partnership: monograph// under the editorship of S.Y.Luzyanin, Ye.I.Safonova.-M.: The Far East Institute (FEI) under the Russian Academy of Sciences, 2015. – 168 pp.*
6. Meshcheryakov K.Ye. *Foreign Policy of Russia in Central Asia: Problems and Tendencies of Development, Ways of Modernization Aimed at Elevation of Effectiveness. – SPb, 2012. – 372 pp.*